

A periférikus területeken élő aktív korúak munkaerőpiaci kapcsolatai – egy belső periférián található zsáktelepülés példáján

Relations to The Labour Market of People in Working Age Living in Peripheral Areas – The Example of a Dead-end Village Found in an Internal Periphery in Hungary

**Rozgonyi-Horváth
Ádám**

Szegedi Tudományegyetem,
Földtudományok
Doktori Iskola,
Eötvös Loránd
Tudományegyetem, Pedagógia
és Pszichológia Kar
E-mail:
horvathadam1414@yahoo.com

Kulcsszavak:

periférikus terület,
munkaerőpiaci kapcsolat,
hátrányos helyzet,
zsáktelepülés,
területi stigma

A tanulmány a magyarországi periférikus területek kialakulását, munkaerőpiaci folyamatait és társadalmi összetételének változásait vizsgálja az 1960-as évektől, majd egy belső periférikus faluban végzett kutatás eredményei alapján mutatja be a hasonló tulajdonságokkal rendelkező településeken élők munkaerőpiaci nehézségeit. A kutatás célja, egyrészt annak vizsgálata, hogy milyen jellemzők befolyásolják leginkább a periférián élő emberek elhelyezkedési lehetőségeit, munkaerőpiaci integrációját, másrészt Tiszabő példáján a periférikus helyzetből adódó területi, és gazdasági jellegű munkaerőpiaci hátrányok bemutatása.

Vizsgáltuk az adott településen élők munkaerőpiachoz kapcsolódó jövedelmi, iskolázottsági és demográfiai különbségeit, valamint az elszigeteltség, a kapcsolati tőke és a periférikus térségekre jellemző területi stigma hatását. A tanulmány elemzi a tiszabői háztartások jövedelemforrásának összetételét, melynek többsége közmunkaprogramból származik.

The article presents the formation, labour market processes and changes in the social composition of peripheral areas in Hungary from the 1960s, then the labour market difficulties of the people living in these types of areas are demonstrated by a research conducted in an internal peripheral village.

The aim of the research is to examine the factors that have the most impact on the employment opportunities and labour market integration of the people living in peripheral areas, and to show the territorial and economic disadvantages of these kind of areas in the labour market by taking the example of the village of Tiszabő found in an internal peripheral area of Central Tisza Region.

The results illustrate the differences between villagers based on their ties to the labour market, and the effects of spatial isolation, social capital and territorial stigma. The paper also presents the composition of the incomes of local households, most of which derive from the public work programme.

Keywords:

peripheral area,
labour market relations,
underprivileged situation,
dead-end village,
territorial stigma

Beküldve: 2018. március 20.

Elfogadva: 2018. június 1.

Bevezetés

A hátrányos helyzetű emberek munkaerőpiaci nehézségeit gyakran vizsgálják Magyarországon, ugyanis e csoport elsősorban a periférikus területeken felülreprezentált, így ezekben a térségekben a munkanélküliségi ráta jelentősen meghaladja az országos átlagot (Pásztor–Pénzes 2012). Ennek egyik oka, hogy a rendszerváltás előtti időszakban a mezőgazdasággal vagy az iparral foglalkozó állami vállalatoknál (Sen 1981) kötelezően el tudtak helyezkedni az iskolai végzettség és képesítés nélküli emberek (Kertesi 2000b, Pásztor–Pénzes 2012), de a rendszerváltást követően vagy privatizálták vagy megszüntették ezeket a cégeket.

A piacgazdaság kialakulásával a munkaerőpiac teljesen átstrukturálódott (Kiss–Szalkai 2018). Az alacsony iskolai végzettségű, szakképzetlen emberek voltak az elsők, akik kiszorultak a munkaerőpiacról (Kertesi 1995), így a rendszerváltást követően megnőtt a szegénység (Ladányi 2001) és a társadalomba integrálódott rétegek néhány év alatt újra a társadalmon kívülre szorultak (Kertesi 2000a). Ez az életük minden területén – oktatás, jövedelem, munkalehetőség, biztonság, egészség – éreztette hatását, és a magasabb iskolai végzettség megszerzése nélkül (UNICEF 2007) a

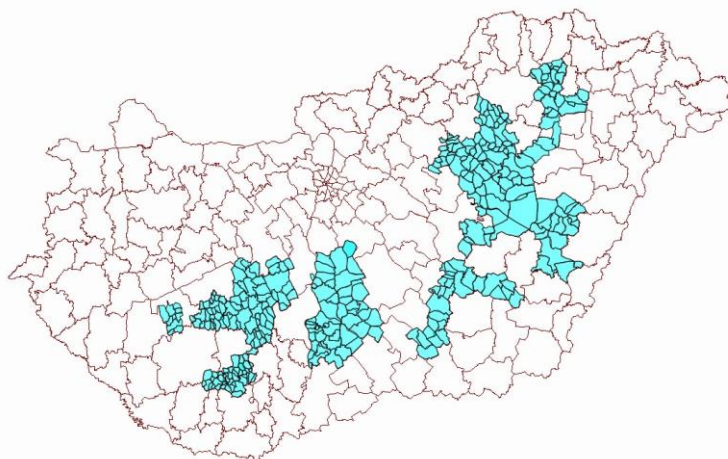
ma munkaképes korú gyermekeik is öröklik és újratermelik (Emigh et al. 2001) a szülők szegénységét, szociális helyzetét (Liskó 2001).

A kutatás célja annak vizsgálata, hogy milyen személyes, egyéni különbségek jellemzik a periférikus területeken élő embereket munkaerőpiaci szerepvállalásuk alapján, illetve mi befolyásolja az elhelyezkedési lehetőségeiket, munkaerőpiaci integrációjukat. Emellett a tanulmány ismerteti azokat a hátrányokat és akadályokat, amelyek a periférikus területeken élőket érik egy munkahely megszerzése és annak megtartása során, kizárólag azért, mert területi és gazdasági szempontból leszakadó térségben élnek, illetve lakóhelyük periférikus területen található.

Periférikus területként értelmeztük azon vidéki térségekben található településeket, amelyek elszakadtak a központi „magterülettől”, és marginalizációs folyamatuk következtében az ott élőket alacsony szintű társadalmi részvétel (például elsődleges munkaerőpiacon történő munkavállalás), a szükséglet csekély mértékű kielégítése, valamint informális függőségek jellemzik. A terület sajátosságai között megtalálható az alacsony integráció, a térbeli, gazdasági és társadalmi elszigetelődés, a gyenge térségi innovációs potenciál, valamint ezen hátrányok térbeli halmozódásának egymást erősítő hatása (Nagy et al. 2015¹). Míg a külső perifériák általában az országhatár mellett helyezkednek el és a fejlettség mellett földrajzi távolságban is messze esnek a regionális központoktól, addig a belső perifériák esetében a centrumtól való disztancia nem meghatározó, általában megyék és régiók szélén, vagy folyók mentén helyezkednek el (Veres 2004).

1. ábra

Magyarország belső periférikus települései
Internal peripheral settlements of Hungary

Forrás: Veres (2004) alapján saját szerkesztés.

¹ Idézi: Schmidt (2007).

A periférikus területeken élők munkaerőpiaci tulajdonságait – Észak-Alföldön, Jász-Nagykun-Szolnok megye belső periferiáján található zsáktelepülés – Tiszabő példáján ismertetjük, amely a 2010-es években több alkalommal (legutóbb 2014-ben) is Magyarország legszegényebb települése volt (Katona 2015).

Módszerek, fogalmak

A kutatás alapegysége a háztartás, amelyeket a kiválasztott területeken található ingatlanok alapján különítettük el. A háztartások tagjainak pontos számát a rokonok folyamatos ki- és beköltözése miatt nehéz megállapítani, ezért a kutatás során az adatfelvétel időpontjában a lakásban együtt élők számát vettük alapul.

Adatfelvétel, mintavétel és mintanagyság, elemzési módszerek

Az elsődleges információforrást a mintába került háztartások egy aktív korú tagjával, kérdezőbiztos által, standard strukturált kérdőív segítségével felvett kvantitatív adatok jelentették.

A kutatás során öt, a településen élő személlyel készítettünk mélyinterjút, akik a kérdőív felvétele során egyrészt az átlagosnál nyitottabb hozzáállást mutattak, másrészt az adatfelvétel során kialakult beszélgetésekben mélyebb információkat osztottak meg a település mindennapjairól és az ott élők munkaerőpiaci helyzetéről, lehetőségeiről.

Másodelemzés során a népszámlálások adatait, valamint korábbi tiszabői kutatások eredményeit használtuk fel.

A kutatási minta összeállításánál a legfontosabb cél az volt, hogy annak összesítése minél nagyobb mértékben közelítse a teljes népesség jellemzőit. Ennek érdekében a lakossági, kérdőíves adatfelvétel reprezentativitásának biztosításához olyan valószínűségi mintavételt alkalmaztunk, amellyel minden háztartásnak ugyanannyi esélye volt a mintába kerülésre.

Tiszabő település alaprajza alapján valószínűségi, területileg arányosan rétegzett szisztematikus mintavételt alkalmaztunk, a település lakásállományának minden negyedik elemét választva ki. A megfelelő területi eloszlás érdekében a mintavétel rétegzési szempontjait a település egyes utcái jelentették. Így a mintavételi intervallum² négyet, míg a minta kiválasztási aránya³ háromnegyedet mutatott. A mintába került háztartásokban a háztartásfő válaszolt a kérdésekre.

A meghatározott száz háztartásból álló mintanagyság megőrzése érdekében pót-címeket is használtunk, amelyeket a főcímek kiesésekor vettünk igénybe. Ezeket többnyire a lefedési hibából adódó nem létező cím, illetve válaszmegtagadás során alkalmaztuk, ekkor a főcím melletti – a növekvő számsorrendet figyelembe véve – ingatlanban élő háztartást kérdeztük meg.

² Mintavételi intervallum: populáció elemszáma/minta elemszáma (Babbie 2003).

³ Kiválasztási arány: minta elemszáma/populáció elemszáma (Babbie 2003).

Míg a kutatás megfigyelési egységei a háztartásfők, addig az elemzési egységek a háztartástagok voltak, akiktől elsősorban a demográfiai és a munkaerőpiaci státusra vonatkozó információt kaptuk.

A standard strukturált kérdőívet összesen 103 tiszabői háztartásfővel töltöttünk ki, akiktől összesen 576 főről sikerült információt gyűjteni, közülük 354 fő volt a kutatás időpontjában munkaerőpiaci szempontból aktív korú. A településen élők munkaerőpiaci helyzetét azon 245 fő munkaképes korú adatai alapján jellemeztük, akik élethelyzetükből adódóan is képesek a munkavégzésre, azaz nem folytattak nappali tagozatos tanulmányokat, illetve gyermekvállalás nem hátráltatta munkavállalásukat.

Ugyanakkor a szenzitív és egyéni választ igénylő kérdésekre kizárólag a háztartásfők, azaz a kérdőív alanyai válaszoltak.

A mintába került háztartásfőket 2016. augusztus és szeptember között hétköznaponként 16.30-tól, hétvégenként (általában vasárnap) 14.00 óra után kerestük fel.

Az elemzés során klaszteranalízissel szegmentáltuk a mintába került válaszadókat munkaerőpiaci szerepvállalásuk alapján, majd gyakorisági eloszlással vizsgáltuk a településen élők tulajdonságait, munkavállalási sajátosságait. Az alapvető munkaerőpiaci mutatók háttérét és összefüggéseit keresztábra-elemzéssel és kinegyzet próbával vizsgáltuk.

A vizsgált célcsoport definiálása

Elsődleges munkaerőpiacon alkalmazásban állók: azok a 15 és 64 év közötti tiszabői munkavállalók, akik az elsődleges munkaerőpiacon helyezkedtek el, teljes, vagy részmunkaidőben, vagy egy elsődleges munkaerőpiaci pozícióban, munkaszerződés nélküli feketemunkát végeztek, esetleg mellékfoglalkozásban, vagy saját vállalkozásukban dolgoztak.

Elsődleges munkaerőpiaci szempontból inaktívoknak azokat a 15 és 64 év közötti tiszabőieket tekintettük, akik már befejezték tanulmányaikat, nem kaptak családtámogatási juttatást (gyes, gyed, gyet) és nem folytattak állandó, folyamatos keresőtevékenységet az elsődleges munkaerőpiacon. Ezek az emberek vagy a közmunkaprogramban dolgoztak, vagy álláskereső támogatást kaptak, vagy aktív korúak ellátására (foglalkoztatást helyettesítő támogatásra, vagy egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatásra) jogosultak, esetleg alkalmi munkákat – eseti megbízás, vagy megbízás nélküli napszámos tevékenység – végeztek. Ezen kívül ebbe a csoportba tartoztak azok a 15 és 64 év közöttiek is, akiknek nem volt munkájuk, bevételük, nem tanultak, tehát aktív korú eltartottak voltak.

Szakirodalmi háttér

A szocialista gazdasági rendszer hangsúlyainak, valamint az 1960-as és 1970-es évek településfejlesztési programjainak következtében a hazai települések nagysága és

helyzete között szoros összefüggés van, ezért a kistelepüléseken a hátrányos helyzetű lakosság jelentősen felülreprezentált (Virág 2009). A szegénység a periférikus területeken lévő aprófalvakban koncentrálódott, így a települések nagysága és a településen élők státusa között szoros a kapcsolat (Ladányi–Szelényi 2005). Ennek következtében az országos tendenciával ellentétes demográfiai és társadalmi folyamatok jellemzik ezeket a településeket. Ilyen tendencia a lakónépesség számának emelkedése és a munkaerőpiactól való eltávolodás. Ezekben a kistérségekben kialakult etnikai és szociális hátrányok tovább erősítik ezt a folyamatot, ezzel csaknem lehetlenné téve a kitörést (Virág 2009). A helyben való megélhetés esélyének alacsony szintje mellett a kistelepüléseken, és térségekben jellemző ingatlanárak nem adnak lehetőséget az ott élők számára, hogy elköltözéssel javítsanak helyzetükön (Virág 2006, Tóth 2014). Így a periférikus területeken élőknel tapasztalható nagyarányú költözési szándék (Horváth 2015) csak alacsony arányban köthető megvalósuló településváltáshoz, mivel az ingatlanárak települési és területi különbségei nem teszik lehetővé, hogy a leghátrányosabb helyzetű területeken élők a munkalehetőség után költözzenek (Bass 2010). A periférikus térségekben élő helyi társadalmak nem rendelkeznek olyan tudás-, pénz-, vagy kapcsolati tőkével, amely lehetővé tenné a helyzetükből való kitörést, akár vándorlással, akár vállalkozóvá válással, akár helyi összefogással. Ez pedig tovább gyengíti a térség demográfiai, társadalmi és gazdasági helyzetét (Tímár et al. 2015).

A rendszerváltás után kialakult regionális különbségek legfontosabb meghatározója a térség iskolázottsági szintje (Ábrahám–Kertesi 1996). A hátrányos helyzetű települések területi koncentrációja leginkább Északkelet-, illetve Délnyugat-Magyarországon (Kulcsár et al. 2011), valamint a határ menti külső perifériákon és (a gazdasági szerkezetváltás negatív következményeként) a Közép-Tisza-vidéki belső perifériákon alakult ki (Pénzes et al. 2018, Kiss–Szalkai 2018, Pásztor–Pénzes 2012, Tátrai 2014, Koós 2015b). E területekre jellemző az alacsony vállalkozási kedv, a külföldi és a belföldi aktív tőke hiánya, valamint a lakosságszámhoz viszonyított kevés munkalehetőség. Ugyanakkor az ingázás jövedelmi szempontból nem, vagy csak nehezen vállalható, mivel a településen élő lakosság egyharmadának ez megoldhatatlan feladat (Kertesi 2000b), ami az adott települések végleges periferezálódásához vezet (Kovács et al. 2015). Ezen térségek eredeti lakosságának tehetősebb rétege a magasabb szintű megélhetési és munkalehetőségek miatt a közeli nagyvárosokba, vagy Budapestre költözött, helyükre szelektív migrációval (Pénzes et al. 2018) – a perifériák aprófalvas területeire és a városok külterületeire – jelentős számú hátrányos helyzetű, főleg roma lakos települt be. A cigányság foglalkoztatási esélyeit az iskolázatlanság és a munkaerőpiaci diszkrimináció mellett a területi hátrány is csökkentette (Kertesi 2000a, Ábrahám–Kertesi 1996), ennek következtében szegregálódott falvak (Pénzes et al. 2018) és városi telepek jöttek létre (Nagy 2012). Ezeket a kistelepüléseket a feltételek teljes hiánya jellemzi, ahol a probléma a gyermekek kikapcsolódási és iskoláztatási lehetőségeit is érinti. Ezekben a falvakban

hiányzik a legtöbb óvodai férőhely és itt található a legtöbb, alacsony oktatási színvonalú szegregált iskola is, de a szociális szolgáltatások is az átlagosnál kevesebb családot segítenek (Virág 2009).

A települések mérete és elhelyezkedése (Papp et al. 2017), valamint a térség emberi tőke állománya (Ábrahám–Kertesi 1996) jelentős összefüggést mutat a foglalkoztatás, a munkanélküliség és a szegénység mutatóival. Budapesttől az aprófalvak irányában fokozatosan csökken a munkaképes korúak foglalkoztatottsága, ezzel párhuzamosan növekszik a munkanélküliek száma (Szilágyi–Gerse 2015). Az egyenlőtlenségek vizsgálata során észrevehető a területi és települési különbségek a megélhetési lehetőségek, a jövedelem mértéke és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés terén is (Csoba et al. 2008, Virág 2009). A periférikus helyzet és a fejletlenség elsősorban az aprófalvas területeket jellemzi, ahol a mélyszegénység jelentős hatással van az ott élők egészségi állapotára, amely tovább konzerválja a hátrányos helyzetet (Pál 2013).

Bass László (2010) szerint mind a szegénységi ráta, mind a közfoglalkoztatás aránya a kistelepüléseken a legnagyobb (26%). Kutatási eredményei alapján Magyarország összlakosságának 7,6%-a él ezer főnél kisebb lélekszámú településen, viszont a leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségben élő emberek 20%-a lakik kistelepülésen, aprófalvakban. Az LHH kistérségekben élő regisztrált munkanélküliek 60,5%-a több mint egy éve, 47%-uk több mint 2 éve nem talált munkát, 15%-uknak pedig soha sem volt munkája. A hátrányos helyzetű kistérségben található 1–2 ezer fős településeken élő aktív korúak 10%-a több mint 3 éve munkanélküli, valamint az itt élők 47%-a relatív szegénységben él, vagyis a mediánjövedelem 60%-ánál kevesebb (OECD⁴) jövedelemből. A szegénység mértéke a családok gyermekeinek számával arányosan növekszik. Az LHH kistérségekben élő gyermekes családok foglalkoztatási mutatói rendkívül alacsonyak, mivel az aktív korúak egyharmada számít csak keresőnek, ezért a munkanélküliség mértéke ott jelentősen meghaladja az országos átlagot.

Hazánkban a rendszerváltást követő gazdasági struktúraváltás eredményeként nagymértékben és hirtelen esett vissza az iskolázatlan munkaerő iránti kereslet (Kertesi–Köllő 2001), ezért jelentős számban szüntek meg – hátrányos helyzetű munkavállalókat tömegesen alkalmazó, képzettség nélkül is betölthető, főként betanított munkára épülő – munkahelyek. Kedvezőtlen területi adottságokkal és közlekedési infrastruktúrával jellemezhető településeken az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező emberek helyzete még nehezebb (Kertesi 2000b). A városi munkaadók a ritkán járó és költséges közösségi közlekedés miatt nem szeretnek a munkahelytől távolabb lévő településeken élő munkavállalókat foglalkoztatni (Bass 2010), ez pedig nagy szerepet játszik a munkanélküliség magas szintjének kialakulásában, amely elsősorban a válságövezetekben jelent problémát (Kertesi 2000b). A közlekedési nehézségek tovább konzerválják a

⁴ Az OECD1-skála mérése szerint a háztartásban élő háztartásfő 1 fogyasztási egységet, míg a további 15 év feletti háztartástagok 0,7 egységet, a 16 év alatti gyermekek pedig 0,5 ekvivalencia értéket képviselnek (Gábos–Szívós 2016).

földrajzi szegregáltságot, amellyel hozzájárulnak mind a régiókon belüli, mind pedig a régiók közötti egyenlőtlenségek fennmaradásához (Kertesi–Köllő 1998). A periférikus kistérségekben található településeken a korábban munkalehetőséget adó gyárak, bányák (Pénzes et al. 2014), termelőszövetkezetek megszűntek, helyi vállalkozások nem alakultak, a multinacionális vállalatok inkább olyan területekre települtek (Kertesi 2000b), ahol az infrastruktúra már kiépült, valamint olcsó és/vagy képzett munkaerőt alkalmazhatnak. A hátrányos helyzetű településeken élők a hazai átlagnál jóval alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, az elhelyezkedés esélyeit a demográfiai tényezőknél nagyobb mértékben határozza meg az iskolai végzettség. Az ilyen településeken a foglalkoztatottság szintje a nőknél és a 30 évnél fiatalabbaknál a helyi átlagos szintnél is alacsonyabb, a romáknál pedig elenyésző (Bass 2010). Nem meglepő, hogy a leghátrányosabb helyzetű térségekben élő családok 51%-a szerez jövedelmet az elsődleges munkaerőpiacról, ami kiegészülhet gyessel, nyugdíjakkal, esetenként segélyekkel. Ők alkotják a „piaci típust”. Az „alternatív típusba” tartozó 24% már kiszorult az elsődleges munkaerőpiacról, de az alkalmi és feketemunka lehetőségeit, illetve a közmunkaprogram által kínált állásokat kihasználva, a segélyek és a családtámogatási rendszer elemeivel kiegészített jövedelmükből el tudják tartani családjukat. A „segélyezett típusba” tartozók (13%) sem az elsődleges, sem az alternatív munkaerőpiacról nem tudnak jövedelemhez jutni. E típusok mellett találhatóak a „két lábon állók” (13%), akik a bejelentett munkájukból származó jövedelmüket kiegészítik legális, vagy feketemunkából származó jövedelemmel, esetleg alacsony arányban, a közmunkaprogramban is részt vesznek, illetve kaphatnak segélyeket és transzferjövedelmeket is (Bass 2010).

A szegénység területi elrendeződésében az ezredforduló sem hozott változást (Koós 2015b), sőt, a 2001-ben megvalósult minimálbér-emelés hatására tovább csökkent a segélyezett munkanélküliek elhelyezkedési esélye, amely elsősorban a magas munkanélküliségű, elmaradott térségeket jellemezte (Kertesi–Köllő 2004). A 2008-as gazdasági válság Magyarországon leginkább az iparosodott térségekben érződött és különösen a periférikus kistérségekben fejtette ki hatását (Nagy et al. 2016), ahol a legnagyobb volt a munkanélküliség, ott tovább csökkent a foglalkoztatottság. Ezen térségekben a válság nyomán nőtt az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazása. A fejletlenebb falvakból a nagyvárosokba történő ingázás (Pálóczi 2016) csak átmeneti megoldást nyújt a jövedelemnélküliséggel járó problémákra. A munkaadók általában ezeket a munkavállalókat bocsátják el először a termelés csökkenésekor, mivel a részmunkaidőben, vagy határozott idejű szerződéssel dolgozó, esetleg munkaerő-kölcsönző cégen keresztül alkalmazott emberektől tudtak a legkönnyebben megválni. Az ilyen jellegű települési és munkaerőpiaci hátrányokkal küzdő emberekből lesznek a legmagasabb arányban kényszervállalkozók (Leveleki 2012).

A periférikus területeken élők és a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásában elsősorban az élőmunka-igényes szektorok vállalnak fontos szerepet (Molnár 2017). Bár az ipari foglalkoztatás bővülése növeli a foglalkoztatást (Siposné Nádori 2016), az

indusztriális üzemek sem ajánlanak egész éves lehetőséget, az alacsony iskolázottságuk miatt ezek az emberek főleg a mezőgazdaságban és az építőiparban találnak munkát. A településhierarchia alacsonyabb fokán már csak az állam által működtetett közfoglalkoztatásban, másodlagos munkaerőpiaci pozíciók válnak elérhetővé (Kovács et al. 2015). A leghátrányosabb helyzetű területeken megfigyelhető 21%-os munkanélküliségi ráta (Bass 2010) több mint kétszerese a KSH 2009 szeptemberében publikált eredményeinek (KSH 2009). A települések lakosságának csökkenésével és a megyei jogú várostól való távolság növekedésével párhuzamosan egyre kedvezőtlenebb az adott település deprivációs indexe (Koós 2015b), így az ott élők lakóhelyük mérete és elhelyezkedése miatt hátrányt szenvednek az ország többi lakóival szemben (Boros–Nagy 2013).

Az ismertetett folyamatok nyomán az 1990-es évektől gyorsan átalakult a kistelepülések társadalma, amelynek elsődleges okát a helyi, átlagosnál nagyobb arányú munkahelymegszűnések jelentették. A társadalmi és gazdasági leszakadás, a leghátrányosabb helyzetű települések kialakulása Észak-Magyarország és Dél-Dunántúl mellett Észak-Alföldön volt jelentős. Az így keletkezett területi hátrányokat az 1990-es évek foglalkoztatást elősegítő programjai sem tudták kompenzálni, az újrakörzetítés és a központosítás növelte e térségek regionális lemaradását (Virág 2010). A rendszerváltás után a kistelepüléseken átlagot meghaladó mértékben szűntek meg a munkalehetőségek, amely az aprófalvaknál országosan 34% volt. Észak-Alföld kistelepülésein viszont felére csökkent a munkavállalók száma, ennek eredményeként a kistelepülések eltartóképessége nagymértékben visszaesett (Kovács 2008). Gazdasági, foglalkoztatási szemponton kívül szociális aspektusból is Észak-Alföld Magyarország egyik legelmaradottabb régiója, legfejletlenebb területe. A térség leszakadását mutatja, hogy a nyilvántartott álláskeresők száma (63 692 fő) ott a legmagasabb⁵ az országban, amely az régióban élő gazdaságilag aktív korúak 9,4%-át jelenti (Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2018). Emellett országosan Észak-Alföldön a legalacsonyabb az egy főre jutó jövedelem, amely a régió foglalkoztatási folyamatainak eredményeit is jelzi (Domán 2014).

Magyarországon a kedvezményezett járásokat meghatározó – 290/2014. (XI. 26.) – kormányrendelet 55 fejlesztendő járást sorolt fel, ebből 36 komplex programmal segített és további kedvezményezett járást jelez. A rendelkezés szerint fejlesztendő, vagyis leghátrányosabb helyzetű járásokban él Magyarország lakosságának 15%-a (1 476 307 fő). Észak-Alföldön 42,5%-uk él, amely (627 463 fő) az országban a legmagasabb, 8,9%-uk pedig (131 597 fő) Jász-Nagykun-Szolnok megyében (Magyar Közlöny 2014). Észak-Magyarország mellett Észak-Alföldön a legmagasabb a leghátrányosabb helyzetű kistérségek/jársók aránya, itt a legalacsonyabb a foglalkoztatási mutató, valamint az egy főre jutó éves jövedelem, amely az országos átlag 83%-a (Zsom 2015). A jövőben a hasonló problémákkal küzdő területek további külső-belső periferizálódása és gettósodása várható (Koós 2015a).

⁵ Az összes álláskereső 26%-a élt Észak-Alföldön.

A munkaerőpiaci hátrányokból adódó elszegényedés nem kizárólag anyagi jellegű problémákat eredményez (Siposné Nádori 2016). Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Alföld és Dél-Dunántúl Európa 20 legszegényebb régiója közé tartozik (Eurostat 2017). Ezeken a területeken a legrosszabb a gazdasági, az infrastrukturális, a társadalmi, a szociális és a foglalkoztatási mutató, továbbá lényegesen alacsonyabb az iskolai végzettség szintje is, így nagyobb arányban szorulnak szociális segélyre az ott élők. Hasonló a területi mintázata a Tiszabőt is magába foglaló Kunhegyesi járásnak, ahol kiemelkedően magas a gyermekkorúak, illetve 50% feletti a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (KSH 2016b).

Virág Tünde kutatásai (2009) szerint az ilyen jellemzőkkel rendelkező területeken az aprófalvak és a kistelepülések hiányzó szolgáltatásait a polgármesterek, vagy a hivatali alkalmazottak látják el, akiknek egyszerre kell a támogató rendszereket működtetni és a szociális ellátás területén meglévő hiányosságokat pótolni. Az ilyen falvakban a szociális problémák halmozottan vannak jelen, a szegénység pedig az adott közösség és az egyének saját problémájává vált. Mivel a közmunka-lehetőségek elosztása az önkormányzatok és polgármesterek döntésein múlik, a periférikus területeken a bevételi források jelentős része a település vezetésétől függ. Tehát az emberek és a helyi vezetés közötti kapcsolat minőségének kiemelkedően fontos szerepe van az elérhető életszínvonalban, hiszen megélhetésüket elsősorban a közmunkára alapozzák (Solt 2010).

A kormány által 2008-ban létrehozott „Út a munkához” program jelentős forrást biztosított a közfoglalkoztatás kiterjesztésére (Koós 2016), majd ennek tapasztalataira építve vezették be 2009-ben az önkormányzatok által koordinált „Út a munka világába” elnevezésű közcélú programot, amelynek célja volt, hogy minél több embert vezessenek vissza a munka világába (Szabó 2013). A közfoglalkoztatás 2011-ben teljesen átalakult, megszűnt a közmunkaprogram és a közhasznú munkavégzés, ezek helyett egy egységes közfoglalkoztatási rendszert hoztak létre (Koós 2016), mely a 2010-es évek legjelentősebb foglalkoztatási programjává vált (Cseres–Molnár 2014a). A közfoglalkoztatás pozitív eredményei között említhetjük, hogy egyfajta kapcsolatot alakított ki az elsődleges munkaerőpiacról tartósan kiszorult emberek és a munka világa között, valamint hozzájárult e csoport munkaképességének megőrzéséhez, vagy éppen kialakításához. Emellett a segély összegénél több jövedelmet biztosított a kedvezőtlen foglalkoztatási mutatókkal rendelkező területeken is. 2014-ben a közmunkások 73%-a hátrányos helyzetű településen élt (Koós 2016). A program számos kontraproduktív következménnyel is járt, mivel a közmunka csökkentette a valódi munkaerőpiacon való elhelyezkedés esélyeit (Cseres–Molnár 2014b). A munkaügyi központ (kormányhivatal) általában azokat küldte a közmunkaprogramba, akiknek az elhelyezkedési esélyeit alacsonynak ítélte meg. Ezt a munkáltatók is tudják, ezért kevésbé hajlandóak munkát adni a közmunkaprogramban részt vevőknek, mivel az átlagnál alacsonyabb termelékenységet kapcsolnak hozzájuk (Scharle 2012). Így a közmunka nem tudja megvalósítani reintegrációs célját, mivel nem javítja a résztvevők foglalkoztatásának

esélyeit (Köllő–Scharle 2011, Fazekas–Scharle 2012), ráadásul csökkenti az álláskeresői hajlandóságot is. A támogatásokkal felváltva alacsony, de kiszámítható jövedelmet biztosít, valamint a programban való részvétel hatására csökken az álláskeresőre fordítható idő is (Scharle 2012). Emellett a program nem tud jelentősen javítani a családok anyagi helyzetén, és hátráltatja a munkaerőpiacra való visszakerülést, mivel az alkalmi és feketemunkát végzők nagyobb eséllyel jutnak munkához az elsődleges munkaerőpiacon, mint a közmunkaprogramban részt vevők (Bass 2010, Firlé et al. 2007). A közmunkaprogram azon célja, hogy visszavegye a résztvevőket az elsődleges munkaerőpiacra nemcsak azért illúzió, mert a periférikus térségekben alig áll rendelkezésre elsődleges munkaerőpiaci kapacitás (Váradi 2016), hanem mert a közfoglalkoztatás nem ösztönöz teljesítményre, így nem motiválja a dolgozókat munkavégzésre, nem készíti fel őket az elsődleges munkaerőpiac körülményeire (Váradi 2010), így a társadalmi mobilitást sem képes elősegíteni (Tóth et al. 2017).

Tiszabő történeti, gazdasági és társadalmi jellemzői

Tiszabő a Közép-Tisza-vidék belső periférikus területén, Jász-Nagykun-Szolnok megye északi részén, a Kunhegyesi járásban található, 3504 hektáron elterülő, 2094 fős település (KSH 2015). A települést közúton Budapestről Fegyvernek felé a 4-es számú főúton érhetjük el, míg közösségi közlekedéssel szolnoki átszállással közelíthető meg. Tiszabőt a vasút elkerüli, a legközelebbi megálló Fegyvernek-Örményes, amely 15 kilométerre található a falutól, a község határában viszont egy köpi össze a Tisza két oldalát. Tiszabő térségi megközelíthetősége nehézségekbe ütközik, ennek elsődleges okát a zsáktelepülés jellege adja, ami meghatározza fejlődési lehetőségét (Papp et al. 2017). Tiszabőt nyugatról a Tisza, a többi irányból mezőgazdasági terület határolja.

A hátrányos helyzetű kistérségek helyzetében fontos szerepet játszott a rendszerváltás (Kertesi–Köllő 2001, Gyenei 1993b), de Tiszabónál ez a folyamat jóval korábban kezdődött és jelentősen megpecsételte a település jövőjét. Tiszabő gazdag agrárfalunak számított, a 19. század elején járási székhelyi rangot is kapott. A század második felében már az ipar töltött be meghatározó szerepet Tiszabő életében, mivel a gyufa-, ecet-, sör- és szeszgyár munkát adott az ott élőknek, és az ott élő – járási szinten legmagasabb arányú – zsidó kereskedők is élenkítették a település kereskedelmét, amit a település saját kompja is segített (Szegő 2010). Ekkor Tiszabő lakosságának körülbelül 10%-a volt cigány származású (Sebestyén 2002). A kiegyezés körüli modernizáció eredményeként megépült Szolnok–Debrecen vasútvonal elkerülte Tiszabőt, így az ipari vállalatok kitelepültek a faluból. Ekkor a település a mezőgazdaságban látta a fejlődés lehetőségét, annak ellenére, hogy az évenkénti 500 mm csapadékkal Tiszabő Magyarország egyik legszárazabb területe. A település lakóinak megélhetését sokáig a mezőgazdaság biztosította (Szegő 2010).

Tiszabő lakosságának többsége, a szülők által a szocializmus időszakában hozott döntések következtében költözött a településre. Ebben közre játszott az 1960–1961-

es tévesztési kampány (Ladányi–Virág 2009), valamint az 1961-es MSZMP KB határozat, amely felszámolta Magyarország 2100 cigánytelepét, ami többnyire a városokat övező falvakat érintette hátrányosan (Hajnáczky 2013). Az 1960-as években Jász-Nagykun-Szolnok megyében történt kitelepítések során a városokban élő cigánycsaládok egy részét – a környező falvak mellett – Tiszabőre telepítették, majd az ott élő nem roma lakosság folyamatos elvándorlása miatt e döntés hatására egy marginalizációs folyamat kezdődött, és mára egy majdnem homogén cigánylakosság él a településen (Zolnay 2012).

A városi telepek felszámolásának egyik magyarázata volt, hogy a cigányság nem tekinthető nemzetiségnek, ezért kisebbségüket asszimilálni kell, vagyis a nem cigány lakosság között kell szétosztani, valamint a „járványok és a bűnözés melegágyának” bélyegzett szegregátumok megszüntetését tervezték. Természetesen a másik magyarázat a nyomortelepeken mutatkozó létminimum alatti élet jeleinek eltüntetése volt a nyugati, kapitalista sajtóügynökségek elől. A valós probléma, hogy a cigányság jelentős része kifejezetten egészségtelen körülmények között élt, teljesen figyelmen kívül maradt (Tóth et al. 2012).

Mindezek következtében megkezdődött az őslakosság áramlása a falvakból a városok irányába. A folyamatot az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió tovább erősítette a fejlesztési forrásoknak a városokba – elsősorban a megyeszékhelyekre – történő koncentrálásával. A koncepció a falvak fejlesztését nem támogatta, ezért a falvak helyzete jobb esetben stagnált. Számos település körülményei romlottak az ipar elszívó hatása, a kedvezőtlen mezőgazdasági adottság, a nem megfelelő közlekedés-földrajzi helyzet és az infrastruktúra elmaradottságának következtében (Kőszegfalvi 2009). A koncepció figyelmen kívül hagyta, hogy a képzettek és a fiatalok elköltözését egy szegényebb, sok esetben cigánycsaládok falvakba történő áramlása követte. Így az 1980-as évekre kistelepülési gettók jöttek létre (Havas 1999, Ladányi–Szelényi 2005), amely egy új élethelyzetet is teremtett a romák számára, akik már nem csak a településen belül voltak szegregálva, hanem az egész falu izolálttá vált (Virág 2006).

A cigánycsaládoknak a falu területén történő szétosztása az országban talán egyedülként Tiszabőn járt sikerrel, de az erőltetett asszimiláció a nem cigányok életminőségének csökkenéséhez és elköltözéshez vezetett, ugyanis akinek volt lehetősége, az más településen építkezett (Gyenei 1993b).

A párthatározat elképzelése, hogy a cigánycsaládok a falu társadalmának részévé váljanak nem járt sikerrel, mivel egy teljes szukcessziós folyamatot váltott ki, amely során az 1960-ban tapasztalt 10%-os cigány arány 1986-ban 45 (MTA 1991), 1990-ben (csökkenő őslakosság mellett) 50 (Tóth et al. 2012), 1993-ban 63 (Zolnay 2012), napjainkban már 90%-ra nőtt (Horváth 2014).

A szocializmusban Tiszabőn a környékbeli településeknél is erőteljesebb tévesztés folyt, de a tehetősebb gazdák külön szövetkezeteket alapítva tudták védeni biztos piacukat a tiszai áruszállításnak köszönhetően (Zolnay 2012). A termelőszövetkezet

tagjai nem cigány lakosok voltak, így háztáji földdel is csak ők rendelkeztek. Tiszabő hanyatlása az 1960-as években a cigánycsaládok betelepítésével kezdődött (Gyenei 1993b, Zolnay 2012), emellett az MSZMP KB 1968-ban kiadott határozata Tiszabőt a fejleszteni nem kívánt települések közé sorolta (Pásztor 2013). Ezt követően megszüntették a tiszai kompot és a kisvasutat, majd a tiszai hajójáratot, amellyel megszűnt a piacozás lehetősége is, később pedig a termelősövetkezeteket is összevonták. Korábban Tiszabő egy fontos átkelőhely volt, a folyami közlekedés bekapcsolta a települést a kistérség életébe, a döntések következtében egy mesterséges zsákutcás település jött létre (Zolnay 2012). A szocialista vezetés döntéseire bezártak az üzemek és az intenzív mezőgazdasági termelés is leállt. A romák – többek között a Tisza-tavi erőmű és tározó építése miatt – beköltöztetésének hatására az őslakosság elvándorolt, így cigánytöbbségűvé vált a település. Tiszabő demográfiai képe a rendszerváltás időszakára már egy öregedő, nem cigány őslakosság mellett egy fiatal, betelepült cigányságot mutatott. A falu lakossága már ekkor – még a többszörösen hátrányos helyzetű településekhez képest is – élen járt az egyetlen osztályt sem végzettek arányát tekintve (11%), amely az általános iskolát be nem fejezettek 61,5%-os arányával együtt jelentősen hozzájárult a tiszabői munkavállalók hátrányos munkaerőpiaci pozíciójához (Gyenei 1993a). A szocializmus utolsó éveiben az iskolai végzettséget és szakmai képzést igénylő állásokból egyre kevesebb lett, ez pedig munkanélküliséghez vezetett. 1980-ban Tiszabőn volt a legalacsonyabb (35,5 fő) a száz lakosra jutó keresők száma a megyében (Gyenei 1993a). Nem meglepő, hogy 1987-ben a községben élők közül a megyei átlag kétszerese tartozott a legszegényebb jövedelmi kategóriába, az 1989-es kutatások szerint Tiszabő lakosságának 55%-a élt – az akkori számítások szerint – a létminimum alatt és a 70%-uk nem érte el az egy főre jutó, társadalmilag szükségesnek ítélt minimumot. A településen tapasztalható szegénység már ekkor sokszorosan meghaladta az országos átlagot (Gyenei 1993a). A szocialista időszak végére Tiszabő az etnikailag szegregálódott, előregedett és az elszegényedett családok településévé vált (Gyenei 1993b).

A rendszerváltás utáni foglalkoztatási viszonyok átalakulásának következtében a tiszabői családok bevételi forrásainak összetétele is átalakult: a családi pótlék kiemelkedő – 42-ről 51%-ra emelkedett – jelentőségűvé, a háztartások és családok mindennapi fennmaradását biztosító alapbevéttel vált. Közben a munkaviszonyból származó bevételek aránya drasztikusan – 50-ről 16%-ra – csökkent. Fokozatosan nőtt azon családok száma, akik nem tudták fizetni a korábban felvett banki hitelüket, az adósságok halmozódása miatt a tiszabőiek egymás kezesei lettek, ezért a kezesek is fizetéseképtelenné váltak (Gyenei 1993b).

Kárpótlással többen földhöz jutottak, de csak néhány agrárvállalkozó művelte a mezőgazdasági területeket (Zolnay 2012). A termelősövetkezet megszüntetése és a települést érintő kárpótlási ügyletek csak emelték a helyiek problémáit (Szegő 2010).

Az 1990-es önkormányzati törvény nyújtotta önálló érdekérvényesítés lehetőségével a tiszabői önkormányzat is élt. A település a szociális földprogram keretében

– minisztériumi támogatással és önkormányzati finanszírozással – közel száz családnak tudott kedvezményes feltételekkel földet biztosítani. A többségében önkormányzati tulajdonban lévő vállalkozás által üzemeltetett szalmabrikett gyár működése során az önkormányzat már akkor a pénzügyi szabálytalanságok sorozatát követte el, amikor a folyamatosan növekvő forráshiány ellenére is vállalkozásba kezdett. Emellett kezességet vállalt a vállalkozás által felvett hitelre, sőt – 1992-ben a forráshiány fedezetére kapott – az állami támogatás egy részét hiteltörlesztésre fordította. A vállalkozás ellen felszámolás indult, később az adóhatóság is végrehajtással fenyegette a települést (Zolnay 2012).

A településnek a szocializmusban elkezdődött periferezálódó és gazdasági redukciót mutató folyamata a rendszerváltás után is folytatódott, Tiszabő folyamatosan veszített potenciálértékéből. Ezt fejezi ki a lakosok relatív jövedelemszintje, amely 1988 és 2007 között a PM-APEH és a KSH adatai szerint több mint 25%-kal esett vissza, a község egy főre jutó jövedelmi szintje 2007-ben az országos átlag 15%-át sem érte el (Pénzes 2010). A KSH 2001-es népszámlálási adatai alapján a településen száz foglalkoztatottra 904 inaktív kereső jutott. A 2011-es népszámlálás szerint a tiszabői lakosság 11%-a (217 fő) foglalkoztatott, 8%-a (159 fő) munkanélküli, 29%-a (578 fő) inaktív kereső, 52%-a (1029 fő) eltartott volt (KSH 2013). Száz főre már „csak” 266 inaktív kereső jutott, viszont a feltehetően közmunkaprogram okozta javulás még mindig a népesség szerény gazdasági aktivitását jelezte. Az említett körülmények hatására lett Tiszabő a GFK kutatásai szerint több alkalommal vásárlóerő alapján Magyarország legszegényebb és objektív szempontból a legalacsonyabb életminőséget biztosító települése (Katona 2015, Papp et al. 2017), ahol az egy főre jutó vásárlóerő az országos átlag 38%-a volt.

Eredmények ismertetése

Demográfiai helyzet és bevételi források

A Tiszabőn élők átlagéletkora 24 év volt, miközben a magyar társadalom életkorának átlaga 42 év. A 18 év alattiak aránya (46%) közel azonos a 18 év feletti (felnőtt korúak) arányával (54%). A település az országos tendenciával ellentétben fiatalodó jellegű, ahol a lakosság kétharmada munkaerőpiaci szempontból aktív korú (15–64 éves). A tiszabői háztartások között a leggyakoribb a hatfős háztartás, amely minden negyedik háztartásra jellemző, a háztartásokban átlagosan három aktív korú élt.

A munkaképes korú és élethelyzetéből adódóan a munkavégzésben nem akadályozott – gyermekvállalás, vagy folyamatban lévő tanulmányok – lakosság⁶ 13%-át alkotják azok, akik az elsődleges munkaerőpiacon el tudtak helyezkedni. Az elsődleges munkaerőpiacon megjelenő tiszabőiek 80%-a teljes munkaidőben hivatalos munkát végez, 8%-a részmunkaidőben, míg 6%-a saját vállalkozásában dolgozott.

⁶ N = 245.

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók 3%-a bejelentett munkája mellett mellékfoglalkozást is végez, szintén 3%-a nem hivatalos, feketemunkát folytat, akik – többnyire a környékbeli gyárakban – munkaszerződés nélkül dolgoznak. A munkaképes korú lakosság 87%-át azok képezték, akik az elsődleges munkaerőpiacon a kutatás időpontjában nem szerepeltek. Ezen csoport 68,5%-a a másodlagos munkaerőpiacon, vagyis az állam által támogatott közfoglalkoztatásban vett részt, ez a teljes munkaképes korú tiszabői lakosság 43%-át jelentette, ami jól mutatja a falu munkaerőpiaci helyzetét.

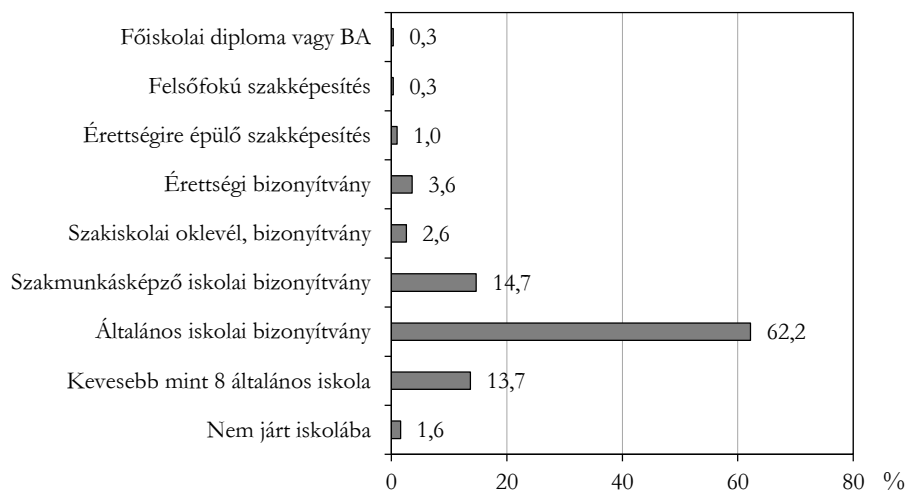
A kutatás időpontjában (2016. augusztus–szeptember) a tiszabőiek⁷ 42%-a folytatott tanulmányokat, 58% befejezte az iskolát. A már nem tanulók 1,6%-a egyáltalán nem járt iskolába, 13,7%-a nem fejezte be az általános iskolát⁸, 62,2%-a 8 osztállyal rendelkezett. Mindössze a faluban élők 3,6%-a érettségizett le, felsőfokú végzettséget pedig a tiszabőiek 0,6%-a (0,3% felsőfokú szakképesítést, 0,3% főiskolai diplomát, vagy BA képesítést) szerzett. A befejezett tanulmányokkal rendelkező tiszabőiek 26%-a vagy iskolai keretek között, vagy tanfolyam által szakmai képesítést szerzett.

2. ábra

A befejezett tanulmányokkal rendelkezők iskolai végzettség szerinti megoszlása

Tiszabőn (*N* = 245), 2016. augusztus-szeptember

Completed educational attainment of people living in Tiszabő,
August-September, 2016

⁷ *N* = 527 (összesen 576 emberről sikerült adatot gyűjteni, de az iskolai végzettségre irányuló kérdésnél 49 háztartás esetében nem volt információ).

⁸ Akik nem fejezték be az általános iskolát, átlagosan hat osztályt végeztek.

A tiszabői háztartások⁹ átlagosan havi 167 340 forintból gazdálkodtak a kutatás idején, amelyet ha elosztunk a hatfős háztartásmérettel, akkor egy tiszabői lakosra 29 936 forint jutott, ez 1436 forinttal magasabb (a szegénységi küszöb egyik meghatározott objektív határánál) a nyugdíjminimum 28 500 forintos összegénél. Az unió tagállamaiban az elfogadott érték 42,5%-a, amely a társadalom mediánjövedelmének 60%-át veszi alapul. Ez 2016-ban az egyszemélyes háztartásoknál 70 328 forint volt¹⁰. A különböző háztartástípusokra érvényes, egy főre számított létminimum értékének (71 800 forint¹¹) pedig a 41,6%-a. A létminimumnak az élelmiszerfogyasztás normatív értékéből kiinduló meghatározása alapján a tiszabóiek egy főre jutó jövedelme a 2016-os létminimum összegének (Policy Agenda 2017) az egyharmadát érte el. Az eredmények alapján kijelenthető, hogy az egész falu mélyen a számított szegénységi küszöb alatt él.

A tiszabóiek jövedelemforrásának meghatározó részét a közmunkaprogram jelenti. A háztartások 81%-ában legalább egy fő dolgozik közfoglalkoztatottként, ezzel szemben a háztartások 22%-ában található az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó¹².

A mintában szereplők¹³ elsősorban foglalkoztatója az önkormányzat. Minden negyedik tiszabói a közmunkaprogramban dolgozott és csak 4,5%-uknak volt teljes munkaidős, bejelentett munkahelye az elsődleges munkaerőpiacon.

A tiszabói háztartások¹⁴ bevételeinek 47%-át a fizetésből származó keresetek jelentik, amely elsősorban közmunkabér. A másik jelentős bevételi forrás a családi pótlék (19%), amelyet az alkalmi munkabér (12%) és a gyás, gyed, gyetből származó jövedelmek egészítenek ki (9%). Különböző szociális segélyek¹⁵ a tiszabói háztartások bevételeinek 5%-át képezik, míg az öregségi nyugdíj 3, a rokkantsági nyugdíj 2%-kal járul hozzá egy átlagos tiszabói háztartás bevételeéhez. Az ösztöndíj és a banki hitel egyaránt 0,5%-át, míg az egyéb források (árvaellátás, özvegyi nyugdíj, gyermektartás) 2%-át adják a háztartások jövedelemforrásának.

Különbségek a munkaerőpiaci kapcsolódásnál, területi hátrányok az elhelyezkedésnél

A 3. ábrán látható, hogy az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedők közül a legtöbben szakmunkásképző iskolát végeztek, de a település iskolázottsági szintjéhez képest¹⁶ magas arányban rendelkeztek érettségivel. Ezzel szemben az aktív korú, de elsődleges munkaerőpiaci szempontból inaktív tiszabóiek elsősorban alapfokú isko-

⁹ $N = 97$ (103 háztartást kérdeztünk meg, viszont 6 háztartásban nem válaszoltak a jövedelmi kérdésekre).

¹⁰ Bánfalvi (2016).

¹¹ Policy Agenda (2017).

¹² A háztartások 14,7%-ában egy fő, míg 6,9%-nál két fő rendelkezik állandó munkahellyel, amely egyben a legtöbb, egy háztartáson belül állandó munkahellyel rendelkezők számát is jelenti.

¹³ $N = 576$.

¹⁴ $N = 103$.

¹⁵ Anyasági támogatás, fogyatékosok támogatása, rokkantsági járadék, nyugdíj előtti álláskeresési támogatás.

¹⁶ A befejezett tanulmányokkal rendelkező tiszabóiek 3,6%-a szerzett érettségit.

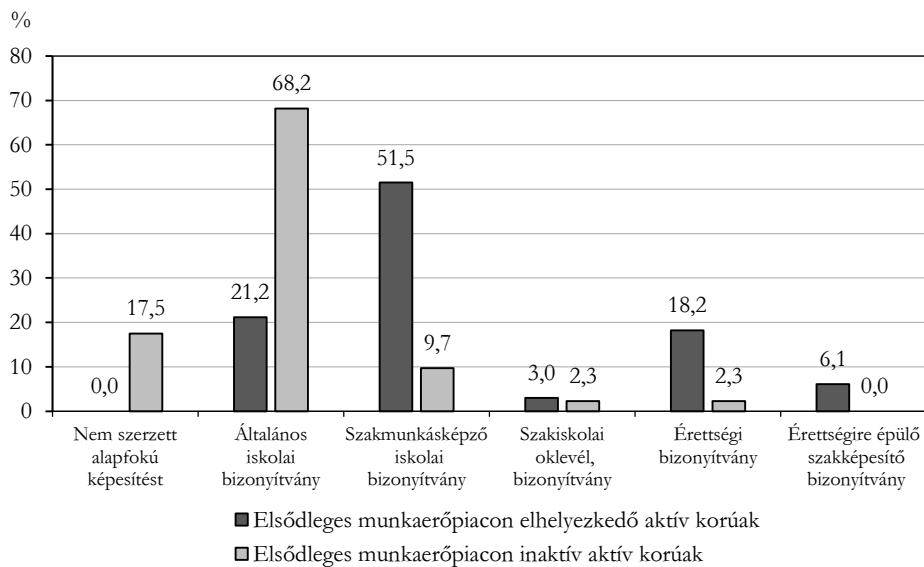

lai végzettséggel, 9,7%-uk szakmunkásképző bizonyítvánnyal, 2,3%-uk érettségivel rendelkezett és 17,5%-uk az általános iskolát sem fejezte be.

3. ábra

Az aktív korú tiszabőiek iskolai végzettsége munkaerőpiaci aktivitás alapján (N = 245), 2016. augusztus-szeptember

Educational attainment of people of working age living in Tiszabő from the viewpoint of labour market activity (N = 245), August-September, 2016

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozóknak az iskolai végzettségük mellett a háztartásuk bevétele is magasabb. Az e csoporthoz tartozó tiszabőiek háztartásában átlagosan havi nettó 211 500 forintos bevételhez jutottak, míg az elsődleges munkaerőpiaci szempontból inaktív tiszabőiek háztartásainak bevétele nettó 164 840 forint volt, több mint kétharmada az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók háztartási jövedelmének. Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók háztartásának mérete kisebb (átlagosan 4 fő), mint az aktív korú inaktív háztartásoké (átlagosan 6 fő). Az egy főre jutó jövedelem az előbbi csoportban közel kétszerese (52 875 forint) az utóbbiának (27 473 forint). Míg az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók háztartásaiban élők a kutatás idején „csak” a létminimum (71 800 forint) alatt éltek, addig az elsődleges munkaerőpiacon inaktívak háztartásaiban élők egy főre jutó bevétele a szegénységi küszöbként meghatározott 28 500 forintot sem érte el.

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó helyi munkavállalók 46%-a tudott Tiszabőn elhelyezkedni. Akik viszont ingáztak a munkahelyükre, azok elsősorban autóbusszal (86%) közlekedtek. Az e csoportba tartozó munkavállalók 43%-a közösségi közlekedési eszközzel, a többiek céges buszjáratral érték el munkahelyüket.

71%-uknak támogatják – bérlet-hozzájárulás, céges buszjárat, vagy üzemanyag-térítés – a munkába járását, vagy az utazás költségeit, viszont 28%-uk nem kapott semmilyen kedvezményt a törvényileg szabályozott 86%-os utazási támogatásból. Ez azért is jelent nagy nehézséget a tiszabőiek számára, mert a megye székhelyének közúti elérése 990 forintba¹⁷ (840 forint + 150 forint kiegészítő díj) kerül egy felnőtt munkavállalónak, ami a hazaúttal együtt már napi 1980 forint megterhelést jelent a háztartási költségvetés számára. Heti 20 munkanappal számolva már 39 600 forint kiadást jelent egy szolnoki munkahely esetén, bár ez esetben kedvezőbb a 32 200 forint értékű havi bérlet.

A közfoglalkoztatottak és a munkanélküliek számára elengedhetetlen a Tiszabő-től 22 kilométerre lévő járási központ, Kunhegyes időszakos felkeresése. Annak ellenére, hogy az elsődleges munkaerőpiacról kiszorult, vagy be nem lépett tiszabőiek 79%-ának nem jelent problémát a kormányhivatal személyes elérése, az inaktívak kapcsolata a munkaügyi központtal gyengének tekinthető. Többségük (89%) csak a közfoglalkoztatási szerződés lejártakor, illetve munkanélküliként az együttműködési kötelezettség keretében a háromhavonta sorra kerülő jelentkezések alkalmával keresi fel a kormányhivatalt. A leszakadó területekre jellemző közösségi közlekedési nehézségek elsősorban a munkanélkülieknek jelentenek problémát. Azon válaszadók, akiknek akadályokba ütközik a kormányhivatal felkeresése (21%), elsősorban a közösségi közlekedés nehézségeit (73%) és a magas utazási költségeket¹⁸ (20%) emelték ki, azon belül is a csatlakozások hiánya okoz problémát a kunhegyesi munkaügyi központba való eljutásnál.

Ugyanakkor a tiszabőiek elsősorban a munkaügyi központtól várják megoldást munkaerőpiaci helyzetükre, az aktív korú inaktívok 53% ezen intézmény segítségével próbál munkához jutni. A kormányhivatal csak megújítja a közmunkára való alkalmasságot, nem közvetít ki a munkanélkülieket elsődleges munkaerőpiaci lehetőségek felé. Ezzel konzerválják a tiszabőiek munkaerőpiaci helyzetét. A településen a nyilvántartott álláskereső aránya a munkaképes korú népesség százalékában a kutatás időpontjában 9,14%¹⁹ volt. Országosan a munkanélküliségi ráta 4,9%-os²⁰ volt.

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók 82%-a és az aktív korú, de az elsődleges munkaerőpiacon inaktívok 84%-a szerint tiszabői lakosként nehezebb munkát találni a környékbeli településeken élőkénél, amelyet elsősorban a településsel kapcsolatos sztereotípiák, előítéletes gondolkodás Jász-Nagykun-Szolnok megyében való erős jelenlétével magyaráznak. Ennek a munkaerőpiaci hátrálynak az ellensúlyozására több tiszabői lakcímet változtatott és átjelentkezett a megyében lévő településen élő rokonaihoz. A kialakult periférikus területekre jellemző területi stigma, megbé-

¹⁷ volanbusz.hu

¹⁸ Tiszabő és Kunhegyes közötti 22 kilométeres távolságon naponta egyetlen közvetlen járat közlekedik. A közlekedés (eljutás) – buszjáratról az átszállások számától függően – 465 és 745, átlagosan 605 forintba kerül egy útra, ami a visszaúttal együtt 1210 forintos költséget jelent.

¹⁹ NFSZ (2016).

²⁰ KSH (2016c, 2017).

lyegzés megnehezíti az ott élők elsődleges munkaerőpiacon történő elhelyezkedését. Ez a területi stigma csak a települést övező térségben élők sztereotíp, megbélyegző mentalitását jellemzi és legfeljebb a megye területére terjed ki.

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó tiszabóiek 31, az aktív korú inaktívak 33%-át utasították már el egy munkahelyre történő jelentkezés során a települést érintő területi diszkrimináció²¹ miatt. Az elsődleges munkaerőpiacon található vállalatoknál folytatott munkavégzés során már nem tapasztalható diszkriminatív különbségtétel a munkavállalók között. Az elsődleges munkaerőpiacon állással rendelkezők 92%-a nem érzett hátrányos megkülönböztetést a munkahelyén, és az elsődleges munkaerőpiacon inaktív aktív korúak 75%-a sem tapasztalt hátrányos megkülönböztetést korábbi, elsődleges munkaerőpiacon található pozíciójában.

Az elsődleges munkaerőpiaci pozíciók megszerzésében a leszakadó területeken fontos szerepe van a kapcsolati tőkének, az ilyen állással rendelkezők 54%-a helyezkedett el családtagok, rokonok, vagy ismerősök segítségével, és a korábban az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók 64%-a szerezte legutóbbi állását kapcsolati tőkéjének segítségével. Tiszabőn munkalehetőséget kínálnak az évente több alkalommal tartott toborzások, amely során munkaerő-kölcsönzéssel foglalkozó vállalkozók érkeznek a faluba, munkásokat, munkavállalókat keresnek bizonyos munkákra, munkakörökre. Tiszabőn ilyenkor (a kapcsolati tőke segítségével) gyorsan terjed az információ, és aki szeretne elhelyezkedni, ekkor tud jelentkezni. Ezek az események alkalmi és folyamatos munkalehetőségeket is kínálnak a helyiek számára, de az interjúk során kiderült, hogy Tiszabőre már csak akkor jönnek a munkaerő-közvetítők, ha máshol már nem találtak munkaerőt. Elsősorban az őszi időszakban van jelentősebb munkakínálat, mivel a környező gyárak a közelgő karácsony miatt növelik a termelést, amely a munkaerő-felvételre is pozitívan hat. Ezek hosszú távú, stabil munkahelyet jelenthetnek a tiszabóiek számára, amellyel havonta körülbelül 120 000 forintos nettó jövedelemhez juthatnak.

A munkahelyi jóllétet, elégedettséget és az elsődleges munkaerőpiaci pozíció megbecsülését jelzi, hogy az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó tiszabóiek 92%-a szereti jelenlegi munkáját, ezért átlagosan havonta nettó 127 000 forintot kap, ami az alkalmazásban állók nettó átlagkeresetének a (175 009 forint²²) 72,5%-a.

Az aktív korú, de az elsődleges munkaerőpiacon inaktívak – közfoglalkoztatottak és egyéb inaktív személyek csoportjai – átlagosan nettó 110 600 forintért vállalnának munkát az elsődleges munkaerőpiacon. 75%-uk az ingázást is vállalná egy munkahelyre, átlagosan 59,5 km távolságra²³. 38%-uk érzi, hogy nincs lehetősége munkát vállalni az elsődleges munkaerőpiacon, amelynek okait a helyben elérhető munkahe-

²¹ Az interjúk eredményei alapján a területi stigma nemcsak a munkaerőpiacon érezteti hatását, hanem a piaci (banki kölcsön) és a közszolgáltatások (egészségügy) során is negatívan befolyásolja a tiszabóiek életét.

²² KSH 2016a.

²³ Akik jelenleg a közmunkaprogramban részt vesznek, ők átlagosan nettó 111 700 forintért dolgoznak az elsődleges munkaerőpiacon. 76,7%-uk vállalna ingázást és átlagosan 60,3 kilométert lennének hajlandóak utazni munkahelyükre.

lyek alacsony számára, a szakmai képzettség és az utazási hajlandóság hiányára vezet vissza. Az aktív korú inaktívak számára az elsőszámú lehetőséget a munkavállalásra a közmunkaprogram jelenti (47%), de a környéken található gyárak betanított munkalehetőségei (29%) és a meglévő képesítéshez kapcsolódó munkakörök is lehetőséget nyújtanak (12%) az elsődleges munkaerőpiacon való elhelyezkedésre. Az aktív korú inaktív tiszabóiek 6–6%-ának lenne alkalma segéd munkákat, illetve napszámos munkát végezni. Azonban a tiszabói aktív korú, de az elsődleges munkaerőpiacon inaktívak 89%-a jelenleg is végez keresőtevékenységet, amelynek 97%-a közmunkához kapcsolódik. A közmunkaprogramban részt vevő tiszabóiek 72%-a szereti munkáját, de a bérekkel 64%-uk nem elégedett. A közfoglalkoztatottak 86%-a tapasztalta, hogy a közfoglalkoztatásban való részvétel eredményeként a korábbi (közmunkaprogram előtti) időszakhoz képest javult a család, vagy a háztartás anyagi helyzete. Azon tiszabóiek közül, akik dolgoznak, vagy korábban már részt vettek a közmunkaprogramban, de jelenleg az elsődleges munkaerőpiacon inaktívak, mindössze 2,6% tudott elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon a közfoglalkoztatásban végzett munkájával összefüggésben. Az alacsony arány nem meglepő, mivel az aktív korú inaktívak 44%-a még soha nem volt alkalmazásban az elsődleges munkaerőpiacon, viszont 73%-uk nem is keresett munkát. Ennek elsődleges okát a közmunkaprogramban való részvétel jelenti. Az álláskereső mellőzése és a másodlagos munkaerőpiacon, vagyis közfoglalkoztatásban való munkavállalás között szignifikáns összefüggés található²⁴, amelyet jól mutat, hogy azon inaktívak 77%-a, akik közfoglalkoztatottként az önkormányzat alkalmazásában állnak, egyáltalán nem keresnek munkát.

Összegzés

Az elsődleges munkaerőpiacon dolgozó aktív korú tiszabóiek életkoruk alapján átlagosan 6 évvel korábban (16 év) folytattak először keresőtevékenységet, mint az inaktívak. Ez a különbség eltérő családi szocializációt is feltételez. Emellett a jelenleg is az elsődleges munkaerőpiacon dolgozók 2 évvel korábban helyezkedtek el az elsődleges munkaerőpiacon, mint azok, akik – tanulmányaik befejezése ellenére – nem folytatnak aktív elsődleges munkaerőpiaci tevékenységet. Továbbá az iskolai végzettség szintjének emelkedése pozitívan befolyásolja a leszakadó területeken élők elsődleges munkaerőpiaci szerepvállalását²⁵.

A periférikus területek földrajzi és infrastrukturális jellemvonásai akadályozó tényezőként hatnak az ott élő hátrányos helyzetűek elsődleges munkaerőpiaci jelenlétére. Ez nem az elsődleges munkaerőpiacon található vállalatok által kínált munkahelyek elérésében jelent nehézséget, hanem egyrészt a munkanélküliek számára előírt háromhavonta esedékes, munkaügyi központban történő személyes megjelenést,

²⁴ (p=0,003).

²⁵ Az eredmény khi-négyzet próbával igazolva (p=0,000).

másrészt a közfoglalkoztatási szerződés megújításához, azaz a közmunkaprogramba történő újra bekerüléshez szükséges regisztrációt hátráltatja. Így egyrészt nem jutnak kellő tájékoztatáshoz a munkalehetőségekről, másrészt a személyes megjelenés hiányának szankciójaként a passzív munkaerőpiaci támogatásoktól is eleshetnek.

A közfoglalkoztatásban való munkavállalás és az elsődleges munkaerőpiaci integráció hiánya között szignifikáns összefüggés van, amelyet jól mutat, hogy a közmunkások 77%-a nem keres munkát. A periférikus területeken élő hátrányos helyzetűek elsődleges munkaerőpiaci integrációjának mértékét redukálja a közmunkaprogramban való jelenlét.

A tiszaböiek egyrészt a földrajzi elszigeteltségből, másrészt az alacsony iskolai végzettségükből adódó információhiány és szervezőképességük alacsony szintje miatt nem képesek megszervezni elhelyezkedésüket, nem tudnak saját maguknak munkát találni. A lakosok a munkaerő-kölcsönző vállalkozók közvetítő tevékenységére szorulnak, ami az alacsonyabb fizetésben is megmutatkozik (a munkaadók a közvetítői díjat a munkavállalók bérének csökkentésével tudják kompenzálni).

Interjúk igazolták, hogy a tiszaböiek többsége csak annyira motivált a munkavégzésre, hogy egyik napról a másikra megéljen, olyan jellegű motivációval nem rendelkeznek, amelyek előre kitűzött célok elérésére és megvalósítására irányulnának. A legfontosabb motivációt az jelenti, hogy megélhetést biztosítsanak a családnak és az alapvető szükségleteket kielégítsék. Hosszú távú tervezés nem jellemző a lakosokra, még a fiatalokra sem, amelyet az a szocializációs környezet is okoz, amelyben a célt a mindennapi élelem és a napi szükséglet beszerzése jelenti. Így a gyermekek is ezt a norma- és célrendszert sajátítják el szüleiktől. Nagyobb célok, mint például autóvásárlás, házfelújítás stb. megvalósítására nincs reális esélyük, ezért a célok és az ezek eléréséhez szükséges motiváció az élelmiszer megvásárlására, a téli tüzelő beszerzésére és a számlák kifizetésére, valamint a tartozások rendezésére korlátozódik.

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a periférikus területeken élő, elsődleges munkaerőpiacon dolgozó és az aktív korú, de az elsődleges munkaerőpiacon inaktívak között iskolai végzettség alapján van a legjelentősebb különbség, de a – feltehetően a szülői minta eredményeként – jóval fiatalabb életkorban bekövetkezett első keresőtevékenység is meghatározó az elsődleges munkaerőpiaci integráció szempontjából. A periférikus területekre jellemző földrajzi elzártság és infrastrukturális hátrányok elsősorban a munkanélküliek számára jelentenek nehézséget. A munkaügyi központ elérésének – mind pénzügyi, mind közlekedési – akadályai információs hátrányt okozhatnak számukra az aktuális munkalehetőségekről való tájékozottságban, ezek a körülmények visszavetik az ott élők munkaerőpiaci integrációs lehetőségeit. Emellett a területi stigma is szerepet játszik a megye nagyobb munkáltatóinak és a munkaerő-közvetítő vállalkozóinak sztereotíp szemléletén keresztül. Szignifikáns összefüggés van a közfoglalkoztatásban való munkavállalás és az aktív korú inaktív tiszaböiek elsődleges munkaerőpiactól való távolmaradása között. E csoportba tartozók többsége nem keres állást az elsődleges munkaerőpia-

con, a közmunkaprogram által kínált lehetőségek miatt jövőjüket is a másodlagos munkaerőpiac ezen formájára alapozzák. Azokon a településeken, ahol az elsődleges munkaerőpiaci munkavállalást teljesen reménytelennek tartják, ott a közmunkaprogramba való bekerülés is egyfajta célként definiálódik a helyi társadalomban. A Tiszabőhöz hasonló periférikus területeken a helyben elérhető munkahelyek hiánya miatt folyamatos igény van a programban való részvételre, sőt, a közmunkások szerint egyre nehezebb bekerülni a közfoglalkoztatásba. A közmunkaprogramban való elhelyezkedés végső célként jelenik meg, ily módon nem ösztönöz munkakeresésre, így megragadnak jelenlegi helyzetükben, amelyet a munkaügyi központ passzív hozzáállása is tovább erősít.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a közmunkaprogram eredetileg megfogalmazott célját – a munkaszocializáció folytán visszavezeti a résztvevőket az elsődleges munkaerőpiacra – Tiszabőn nem érte el, mivel a településen élő aktív korúak 2,6%-a kapott állást az elsődleges munkaerőpiacon a közmunkaprogramban végzett munkáját követően.

IRODALOM

- ÁBRAHÁM, Á.–KERTESI, G. (1996): A munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei Magyarországon 1990 és 1995 között. A foglalkoztatási diszkrimináció és az emberi tőke változatos szerepe *Közgazdasági Szemle* 43 (7–8): 653–681.
- BABBIE, E. (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest
- BÁNFALVI, GY. (2016): A szegénység etnicizálódása a biharkeresztesi mikrotérségben *Met-szetek* 5 (2): 81–92. <https://doi.org/10.18392/METSZ/2016/2/2>
- BASS, L. (2010): Az „Út a munkához” program hatása – egy kérdőíves felmérés tapasztalatai *Esély* (1): 46–64.
- BOROS, GY.–NAGY, GY. (2013): A 2010-es árvizek hatásai és a környezeti igazságosság problematikája Borsod-Abaúj-Zemplén megyében *A Falu* 28 (2): 43–54.
- CSERES-GERGELY, ZS.–MOLNÁR, GY. (2014a): A közfoglalkoztatás a munkaügyi rendszerben, 2011-2013 – Alapvető tények. In: FAZEKAS, K.-VARGA, J. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2014* pp. 85–99., MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.
- CSERES-GERGELY, ZS.–MOLNÁR, GY. (2014b): Közmunka, segélyezés, elsődleges és másodlagos munkaerőpiac *Társadalmi riport* 12 (1): 204–225.
- DOMÁN, CS. (2014): A háztartások szokásos kiadásáról alkotott véleményének modellezése regionális szinten *Területi Statisztika* 54 (2): 119–133.
- EMIGH, R. J.–FODOR, E.–SZELÉNYI, I. (2001): The Racialization and Feminization of Poverty In: EMIGH J., R.–SZELÉNYI, I. (szerk.): *Poverty, Ethnicity, and Gender in Eastern Europe During the Market Transition* pp. 1–32., Prager Publishers, Westport-London.
- EUROSTAT (2017): *Newsrelease, 2015 GDP per capita in 276 EU regions – Four regions over double the EU average... and still nineteen regions below half of the average* 52/2017 – 30 March 2017, Luxembourg.

- FAZEKAS, K.–SCHARLE, Á. (2012): Munkaerőpiaci láttelet. In: FAZEKAS, K.–SCHARLE, Á. (szerk.): *Nyugdíj, segély, közmunka. A Magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede, 1990–2010* pp. 2–7. Budapest.
- FIRLE, R.–SCHARLE, Á.–SZABÓ, P. A. (2007): A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása In: CSERES-GERGELY, ZS.–SCHARLE, Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2007. Közelkép: Jóléti Ellátások és Munkakínálat* pp. 75–87., MTA-KTI és OFA, Budapest.
- GÁBOS, A.–SZÍVÓS, P. (2006): A gyermekszegénység néhány jellemzője Magyarországon. In: KOLOSI, T.–TÓTH, I. GY.–VUKOVICH, I. (szerk.): *Társadalmi Riport 2006.* pp. 204–228., TÁRKI Budapest
- GYENEI, M. (1993a) A létminimum alatt – Jajhalom (I.) *Statisztikai Szemle* 1993 (1): 16–31.
- GYENEI, M. (1993b): A létminimum alatt – Jajhalom (II.) *Statisztikai Szemle* 1993 (2): 130–146.
- HAJNÁCKY, T. (2013): Az 1961-es párthatározat margójára – Dokumentumok az MSZMP KB PB 1961. június 20-án kiadott határozatának Borsod-Abaúj-Zemplén megyei végrehajtásáról *Múltunk* 58 (1): 237–272.
- HAVAS, G. (1999): A kistelepülések és a romák In: GLATZ, F. (szerk.): *A cigányok Magyarországon. Magyarország az ezredfordulón – Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián* pp. 163–204., MTA, Budapest.
- HORVÁTH, Á. (2014): Tiszabői szociográfia *Journal of Central European Green Innovation* 2 (2): 53–84.
- HORVÁTH, Á. (2015): A hátrányos helyzetű diákok tanulási motivációi. *Studia Mundi Economica* 2 (3): 97–112.
- KATONA, M. (2015): *A fogyasztói magatartás és az elégedettség főbb tényezői a vendéglátásban* Szent István Egyetem, Gödöllő
- KERTESI, G. (1995): Cigány foglalkoztatás és munkanélküliség a rendszerváltás előtt és után (Tények és terápia) *Esély* 6 (4): 19–63.
- KERTESI, G. (2000a): A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között – Munkatörténeti elemzés *Közgazdasági Szemle* 47 (5): 406–443.
- KERTESI, G. (2000b): Ingázás a falusi Magyarországon. Egy megoldatlan probléma *Közgazdasági Szemle* 47 (10): 775–798.
- KERTESI, G.–KÖLLŐ, J. (1998): Regionális munkanélküliség és bérek az átmenet éveiben A bérszerkezet átalakulása Magyarországon – II. rész. *Közgazdasági Szemle*, 45 (7–8): 621–652.
- KERTESI, G.–KÖLLŐ, J. (2001): A gazdasági átalakulás két szakasza és az emberi tőke átértékelődése. A bérszerkezet átalakulása Magyarországon 1986–1999. III. rész *Közgazdasági Szemle* 48 (11): 897–919.
- KERTESI, G.–KÖLLŐ, J. (2004): A 2001. évi minimálbér-emelés foglalkoztatási következményei *Közgazdasági Szemle* 51 (4): 293–324.
- KISS, J. P.–SZALKAI, G. (2018): Az ingázás mobilitási jellemzői a legutóbbi népszámlálások adatai alapján *Területi Statisztika* 58 (2): 177–199., <https://doi.org/10.15196/TS580203>
- KOÓS, B. (2015a): A deprivációs folyamatok területi képe Magyarországon In: CZIRFUSZ, M.–HOYK, E.–SUVÁK, A. (szerk.) *Klíma-változás - társadalom - gazdaság: Hosszú*

- távú területi folyamatok és trendek Magyarországon pp. 179–191., Publikon Kiadó, Pécs.
- KOÓS, B. (2015b): A szegénység és depriváció a magyar településállományban az ezredfordulót követően – avagy kísérlet a települési deprivációs index létrehozására *Tér és Társadalom* 29 (1): 53–68., <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2681>
- KOÓS, B. (2016): Közfoglalkoztatás a mezőgazdaságban *Tér és Társadalom* 30 (3): 40–62., <https://doi.org/10.17649/TET.30.3.2793>
- KOVÁCS, Z.–EGEDY, T.–SZABÓ, B. (2015): Az ingázás területi jellemzőinek változása Magyarországon a rendszerváltozás után *Területi Statisztika* 55 (3): 233–253.
- KÖLLŐ, J.–SCHARLE, Á. (2011): A közcélú foglalkoztatás kibővülésének hatása a tartós munkanélküliségre In: FAZEKAS, K.–KÉZDI, G. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2011*. pp. 145–160., MTA KTI–OFA, Budapest.
- KŐSZEGFALVI, GY. (2009): Törekvések a magyarországi településrendszer tudatos fejlesztésére. Az Országos Településhálózat-fejlesztési-koncepció *Területi Statisztika* 49 (6): 571–584.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2009): *Foglalkoztatottság és munkanélküliség 2009*. június–augusztus. KSH 156. Gyorstájékoztató 2009. szeptember, Budapest.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2013): *2011-es Népszámlálás 3. Területi Adatok* 3.11. Jász-Nagykun-Szolnok megye, Debrecen.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2015): *Magyarország közigazgatási helynévkönyve* Budapest.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2016a): *Magyarország, 2016* Budapest.
- KOVÁCS, K. (2008): Kistelepülések lépéskényszerben In: VÁRADI, M. (szerk.): *Kistelepülések lépéskényszerben* pp. 7–29., MTA Regionális Kutatások Központja, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- KULCSÁR, L.–KULCSÁR, J. L.–OBÁDOVICS, CS. (2011): Who lives in forgotten places? Age structure and socio-economic development in Hungary *Regional Statistics* 1 (1): 110–121.
- LADÁNYI, J. (2001): The Hungarian Neoliberal State, Ethnic Classification, and the Creation of a Roma Underclass In: EMIGH J., R.–SZELÉNYI, I. (szerk.): *Poverty, Ethnicity, and Gender in Eastern Europe During the Market Transition* pp. 67–82., Prager Publishers, Westport-London.
- LADÁNYI, J.–SZELÉNYI, I. (2005): Az újrakörzetesítés társadalmi ára. *Kritika*, 34 (1): 2–5.
- LADÁNYI, J.–VIRÁG, T. (2009): Szociális és etnikai alapú lakossági szegregáció változó formái Magyarországon a piacgazdaság átmenet időszakában In: LADÁNYI, J. –CSANÁDI G.–CSEPELI GY.–SZELÉNYI, I.–NEMESKÉRY, A. (2010): *Társadalom és térszerkezeti átalakulások – Válogatott tanulmányok (1975–2010) A gazdasági élet szociológiája* pp. 189–205., ELTE, BCE, Budapest.
- LEVELEKI, M. (2012): Területi egyenlőtlenségek, társadalmi hátrányok és az ingázás a statisztikák tükrében In: SZRETYKÓ, GY. (szerk.): *Gazdasági kannibalizmus – Hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment* pp. 195–207., Comenius Kiadó, Pécs
- LISKÓ, I. (2001): A cigány tanulók és a pedagógusok In: *Romák és oktatás* pp. 31–46., Iskolakultúra-könyvek 8, Pécs.

- MOLNÁR, E. (2017): A félperiféria szerepe az élők munkai-igényes ágazatok globális értéktermelési hálózataiban *Területi Statisztika* 57 (4): 436–464., <https://doi.org/10.15196/TS570406>
- MTA REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA (1991): *Alföldi Társadalom* 1991 (2), Békéscsaba.
- NAGY, E.–NAGY, G.–DUDÁS, G. (2016): The uneven transformation of consumption spaces and the rise of new marginalities in Hungary *Regional Statistics* 6 (2): 149–172 <https://doi.org/10.15196/RS06208>
- NAGY, E.–TÍMÁR, J.–NAGY, G.–VELKEY, G. (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben *Tér és Társadalom* 29 (1): 35–52., <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- NAGY, GY. (2012): Környezeti igazságtalanság a kárpát-medencei kisebbségek körében *A Virtuális Intézet a Közép-Európa Kutatására Közleményei* 4 (3): 170–177.
- PAPP, S.–NAGY, GY.–BOROS, L. (2017): A kedvezményezett települések objektív életminőség alapján történő lehatárolási lehetőségei *Területi Statisztika* 57 (6): 639–664., <https://doi.org/10.15196/TS570603>
- PÁL, V. (2013): A perifériahelyzet és az egészségi állapot – egy ormánsági kutatás tapasztalatai *A Falu* 28 (1): 29–40.
- PÁLÓCZI, G. (2016): A munkaerőpiaci ingázás vizsgálati lehetőségei komplex hálózatelemzéssel *Területi Statisztika* 56 (2): 118–138., <https://doi.org/10.15196/TS560202>
- PÁSZTOR, I. Z. (2013): *Társadalomföldrajzi vizsgálatok az északkelet-magyarországi cigányság körében (Létszámváltozások, önkormányzatiság, kisebbségi választások)*. Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen.
- PÁSZTOR, I. Z.–PÉNZES, J. (2012): Foglalkoztatási krízis és jövedelmi periferizálódás Északkelet-Magyarországon a roma népesség arányának tükrében *Területi Statisztika* 52 (4): 353–371.
- PÉNZES, J. (2010): *Az Észak-alföldi régió periférikus térségeinek tagolódó tényezői a rendszerváltás után, különös tekintettel a területi jövedelemegyenlőtlenségekre*. Debreceni Egyetem, Földtudományok Doktori Iskola, Debrecen
- PÉNZES, J.–MOLNÁR, E.–PÁLÓCZI, G. (2014): Helyi munkaerőpiaci vonzáskörzetek az ezredforduló utáni Magyarországon *Területi Statisztika* 54 (5): 474–490.
- PÉNZES, J.–TÁTRAI, P.–PÁSZTOR, I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben *Területi Statisztika* 58 (1): 3–26., <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- SCHARLE, Á. (2012): Reménytelen vagy tartós munkanélküliség? Az erősebb járási szint egy lehetséges előnyéről *Fundamentum* 16 (2): 29–33.
- SCHMIDT, M. (2007): The influence of scale on the basic dimensions and indicators of marginality. In: JONES, G.–LEIMGRUBER, W.–NEL, E. (szerk.): *Issues in geographical marginality* pp. 52–65., Rhodes University, Grahamstown.
- SEBESTYÉN, I. (2002): Tiszabó történeti demográfiája a helyi katolikus anyakönyvek számítógépes feldolgozása alapján (1737–1799) In: KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Történeti Demográfiai évkönyv* pp. 201–248., Népegyetudományi Kutatóintézet, Budapest.
- SEN, A. (1981): *Poverty and Femines – An Essay on Entitlement and Deprivation* Clarendon Press, Oxford

- SIPOSNÉ NÁNDORI, E. (2016): A munkaerőpiaci hátrányok területi vonatkozásai Észak-Magyarországon *Területi Statisztika* 56 (4): 438–454., <https://doi.org/10.15196/TS560405>
- SOLT, Á. (2010): Élet a reményen túl – Szegregált telepen élők mentalitásvizsgálata *Szociológiai Szemle* 20 (3): 100–133.
- SZABÓ, A. (2013): A közfoglalkoztatás jelentősége két gazdasági recesszió tükrében *Esély* 24 (4): 73–86.
- SZILÁGYI, D.–GERSE, J. (2015): Fokról-fokra a települési lépcsőn – Társadalmi-gazdasági különbségek a településhierarchia-szintek között Magyarországon *Területi Statisztika* 55 (2): 180–198.
- TÁTRAI, P. (2014): Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után *Területi Statisztika* 54 (5): 506–523.
- TÍMÁR J.–NAGY E.–NAGY G.–VELKEY G. (2015): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki kistérségekben *Tér és Társadalom* 29 (1): 35–52. <https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- TÓTH, B. I. (2014): A hazai kistérségek vonzerejének és területi tőkájének néhány összefüggése *Területi Statisztika* 54 (1): 3–18.
- TÓTH, G.–HAJNÁCSKY, T.–BOZSONYI, K. (2012): A szegregációs folyamat egy sajátos modellje - A szegregációs folyamat történeti rekonstrukciója és annak matematikai modellje Tiszabő település esetén In: BACSÁK, D.–KRÁMER, L.–SZABÓ, M. (szerk.): *Kulcskérdések a társadalomtudományban* pp. 201–222., ELTE TÁTK, Budapest.
- TÓTH, J.–MÉREINÉ BEREKI, B.–MÁLOVICS, GY.–JUHÁSZ, J.–BOROS, L. (2017): „Ha csak úgy kiköltöztetjük az embereket, egymás nélkül elvesznek.” Erőforrások, korlátok és ezek térbelisége a roma szegregátumokban lakók számára: egy hazai város példája *Tér és Társadalom* 31 (3): 62–84., <https://doi.org/10.17649/TET.31.3.2859>
- UNICEF (2007): *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries - A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations, Health, Education, Equality, Protection*. Innocenti Report Cards 7, UNICEF Innocenti Research Centre, The United Nations Children's Fund, Florence.
- VÁRADI, M. M. (2010): A közfoglalkoztatás újtjai és útvesztői egy aprófalvas kistérségben *Esély* 21 (1): 79–100.
- VÁRADI, M. M. (2016): Értékteremtő közfoglalkoztatás periférikus vidéki terekben *Esély* 27 (1): 30–56.
- VERES, L. (2004): Belső perifériák jelene és jövője – Társadalmi és gazdasági térszerkezet Magyarországon *Ma és Holnap*. 4 (3): 35–37
- VIRÁG, T. (2006): A gettósodó térség *Szociológiai Szemle* 1: 60–76.
- VIRÁG, T. (2009): Szegények a kistelepülések fogságában – a szociálpolitika mindennapi gyakorlata egy hátrányos helyzetű kistérség településein *Esély* 20 (4): 38–54.
- VIRÁG, T. (2010): *Kirekesztve. Falusi gettók az ország peremén* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ZOLNAY, J. (2012): Forrásínség – Vállalkozási kényszer és fizetésképtelenség Tiszabőn *Beszélő* 7 (6)
- ZSOM, B. (2015): A jóllét mérése hátrányos helyzetű régiókban *Területi Statisztika* 55 (3): 273–287.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- CSOBA, J.–DÉNES, A.–KISS, M.–KOÓS, B. Á.–RÁCZ, K.–SCHWARTZ, GY. (2008): *Alkalmazkodási stratégiák a vidék gazdaságában* Munkabeszámoló. OTKA. http://real.mtak.hu/1883/1/48886_ZJ1.pdf (letöltve: 2018. május 17.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2016b): *A komplex programmal fejlesztendő járások jellemzői, 2014* <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kompjar14.pdf> (letöltve: 2018. május 16.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2016c): *Gyorstájékoztató – Munkanélküliség, 2016. július–szeptember 2016. Október 27.* <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun1609.html> (letöltve: 2018. május 16.)
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2017): *Statisztikai Tükör – Munkaerőpiaci folyamatok, 2016. I–IV. negyedév. 2017. április 12* <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1612.pdf> (letöltve: 2018. május 16.)
- MAGYAR KÖZLÖNY (2014): A Kormány 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelete a kedvezményezett járások besorolásáról 2014 (161) <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14161.pdf> (letöltve: 2018. június 20.)
- NEMZETI FOGLALKOZTATÁSI SZOLGÁLAT (2016): A nyilvántartott álláskereső száma a tartózkodási helyük szerint, településenként (2016. 09. 20-i állapot szerint) https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/full_AFSZ_Telepulessoros_munkanelkulisegi_adatok/full_afsz_stat_telepules_adatok_2016/content/afsz_stat_telepules_adatok_2016_9.pdf (letöltve: 2018. május 21)
- NEMZETI FOGLALKOZTATÁSI SZOLGÁLAT (2018): *Az NFSZ adatainak összefoglaló táblázata, 2018. április.* https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statisztika/full_afsz_az_afsz_nyilvantartasok_fontosabb_adatai/content/nfsz_havi_reszletes_adatok_2018_5.pdf (letöltve: 2018. június 21.)
- POLICY AGENDA (2017): *Létminimum 2016-ban Magyarországon* www.policyagenda.hu/uploads/files/Letminimum%202016.pdf (letöltve: 2017. december 15.)
- SZEGŐ, J. (2010): *Sziget a Tisza partján – Tiszabői riport* <http://www.litera.hu/hirek/sziget-a-tisza-partjan-tiszaboi-riport> (letöltve: 2018. február 23.)
- VOLÁNBUSZ DÍJSZABÁS: <https://www.volanbusz.hu/hu/utazasi-informaciok/jegyvasarlas/dijszabas/dijszabas#mozTocId742423> (letöltve 2018. június 21)